

O‘ZGA TILLI GURUHLARDA O‘ZBEK TILINI LUG‘ATLAR VOSITA O‘QITISHDA INTERFAOL O‘YINLARNING AHAMIYATI

Rahimova Maktuba Iqboljonovna

Namangan Davlat Universiteti 2-bosqich magistranti

ANNOTATSIYA

Maqolada o‘zga tilli guruhlarda o‘zbek tilini o‘rgatishning o‘ziga xos jihatlari haqida ma’lumot beriladi. O‘zbek tilini o‘qitishning asosiy tamoyil va jihatlari, unda interfaol usullar va ularning ahamiyati, lug‘atlar bilan ishlashda interfaol usullarning ahamiyati izohlab o‘tiladi.

Kalit so‘zlar: uzviylik, metod, interfaol o‘yin, lug‘at, savodxonlik, imlo, so‘z, ta’lim.

Abstract: The article provides information about the specific aspects of teaching the uzbek language groups. The main principles and aspects of teaching the uzbek language, interactive methods and their importance of interactive methods in working with dictionaries are explained.

Key words: unity, method, interactive method, dictionary, literacy, spelling, word, education

KIRISH

Umumta’lim maktablari, akademik litsey, kasb-hunar kollejlarning ta’lim o‘zga tilda olib boriladigan guruhlari uchun o‘zbek tili ta’limi mazmuni, yangi metodlari haqida bir qancha risola, dastur, qo‘llanmalar mavjud. So‘nggi paytda turli muqobil darsliklar yaratilmoqda va qo‘llanilmoqda. Umuman olganda, ikkinchi tilni o‘qitish metodikasida xilma-xil yondashuvlar mavjud, masalan, an’anaviy tizimli, induktiv-ongli, funksional-semantik, kommunikativ, o‘qish orqali yondashuv va boshqalar.

O‘zbek tili o‘qitish metodikasi pedagogik fan sifatida boy tajriba to‘plagan bo‘lsa-da, bu fanning o‘qitilishi bilan bog‘liq bir qator muammolar ham yuzaga keldi. Buning sababi shundaki, ta’lim jarayoniga bir qator zamonaviy texnologiyalar kirib keldi va kirib kelmoqda, umumiy o‘rta ta’lim maktablarining ona tili darsliklari yangilandi, akademik litsey va kasb-hunar kollejlari uchun darsliklar yaratildi. Bular bilan bog‘liq qarashlar va tahlillar, uslubiy ko‘rsatmalar o‘zbek tili o‘qitish metodikasining o‘rganish obyektiga aylanishi kerak.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Til o'qitish va uning o'ziga xos jihatlari ko'pgina metodist olimlar tomonidan o'rganilgan va bu ish hozir ham yangi usul va izlanishlar bilan boyib bormoqda. Masalan, o'zbek tilini o'qitishning o'ziga xos jihatlari S.Matchonov, X.G'ulomova, Q.Abdullayeva, M.Usmonbekova, M.G'ulomov, A.Yo'ldoshev, S.Axtamov kabi bir qator olimlar va tadqiqotchilar tomonidan o'rganilgan.

TAHLIL VA NATIJALAR

So'z ma'nosini tushuntirish bilan birga bu so'zlarni o'quvchilar faol lug'atiga kiritish uchun har bir darsda rejalashtirilgan so'z ustida izchil, puxta, doimiy ish olib borib, quyidagicha metod va topshiriqlardan foydalanish maqsadga muvofiq bo'ladi:

"Tezkorlik" o'yini. Mazkur o'yinni tashkillash uchun doskaga lug'at ishida o'rganilgan so'zlar yoziladi. O'quvchilardan shu so'zlar mazmunini izohlab berishlari so'raladi. Bu o'yin guruhlarga bo'lish orqali va qog'ozga yozilgan tayyor so'zlar vositasida amalga oshirilsa, maqsadga erishish tezroq bo'ladi va dars jarayonida vaqtdan yutiladi. Bu esa darsni samarali bo'lishiga xizmat qiladi.

"So'zdan so'z tuzish" o'yinida ham o'quvchilar guruhlarga bo'linadi. Avvaldan 2 yoki 3 ta so'z yozilgan A4 formatdagi qog'oz tarqatiladi. O'quvchilar belgilangan vaqt davomida so'zlarning bo'g'inlari almashib ketgan qismlaridan so'zlar hosil qiladilar. Ko'p so'z tuzgan guruh rag'batlantiriladi.

Kat	Sa	To'l	lik
tah	o	Bar	kam
ho	ta	Ri	yot
Mus	Kun	Da	qin
vat	Meh	Ha	bo

Mustahkam, to'lqin, katta, kundalik, mehribon, barhayot so'zlari yashiringan.

"Moslikni aniqlang" o'yini. Bu o'yinni tashkillash uchun 1-guruh o'quvchilariga so'zlar yozilgan kartochkalar tarqatiladi. Keyingi guruhga esa o'qituvchi o'sha so'zning mazmuniga mos jumla, ma'nodosh so'z yozilgan kartochkalarni tarqatadi. O'qilgan ma'lumot kimning kartochkasidagi so'zga mos kelsa, o'rnidan turib o'qib beradi. Keyingi safar esa topshiriqlar ikki guruhda almashinishi mumkin.

S.Axtamov "Ona tili (O'zbek tili)ni o'qitishda zamonaviy ta'lim metodlaridan foydalanish" nomli maqolasida "Kakografiya" usulini alohida qayd betib, uning afzalliklariga to'xtalib o'tgan [1, 2-bet]. Unga ko'ra, muayyan maqsadni ko'zlab xatoliklarga yo'l qo'yilgan matnni tuzatirish orqali o'quvchilarga imloni o'rgatish usuli sanaladi. Bu usulning ham samarasi yaxshi ekanligini ta'kidlash barobarida, uni o'quvchilarni mustaqil fikrlashga, narsalarni bir-birlari bilan solishtirishga, izlanishga undaydi.

“Zukkolik” o‘yini. Guruhlarga konvert tarqatiladi. Konvertda 5 ta gap va shu gapda ishtirok etgan bir so‘z mazmunini izohlovchi 5 ta jumla yoziladi. O‘quvchilar shu izohga mos so‘zni gapdan topib izohlab berishlari kerak.

Masalan, 1-konvertda quyidagicha topshiriq bo‘lishi mumkin:

1. **Beodob** insonlar hayotda uchrab turadi
 2. Yo‘lda tanishlar **bexosdan** uchrashib qolishdi
 3. Bir yurtni **sahiy** podshoh boshqarar edi
 4. Bu binoda **xalqaro** anjumanlar o‘tkaziladi
 5. Biz **yurtimizni** jon-dilimiz bilan sevamiz
- xalqlar yoki mamlakatlar o‘rtasidagi munosabatga doir so‘z;
 - tarbiya ko‘rmagan, tarbiyasiz;
 - kutmagan, xayolga kelmagan vaqtda;
 - ma‘lum xalq, aholi yashab turgan joy o‘lka;
 - hech kimdan narsani ayamaydigan, tanti.

“Ha” yoki “Yo‘q” o‘yini. So‘zlar o‘quvchilarga izohi bilan birga o‘qituvchi tomonidan o‘qib eshittiriladi. O‘quvchilar izoh to‘g‘ri bo‘lsa, “Ha”, noto‘g‘ri bo‘lsa, “Yo‘q” deb javob beradilar va noto‘g‘ri izohni to‘g‘rilaydilar.

“Juftini toping!” o‘yini. So‘zlar ma‘nodosh va qarshi ma‘noli so‘zlarni aniqlashda qo‘llaniladi. Masalan, ikki ustunda ma‘nodosh so‘zlar tartibsiz holatda joylashadi. O‘quvchilar ikki ustundagi so‘zlarning ma‘nodosh sherigini topishi kerak bo‘ladi.

Yugurmoq	Mamlakat
Tiniq	Xushro‘y
Go‘zal	Yuksak
behisob	Musaffo
Baland	Ko‘p
Davlat	Chopmoq

“Xat yozish” interfaol o‘yini. O‘quvchilarga xat yozilgan qog‘oz tarqatiladi. O‘quvchilar xatdagi tushirib qoldirilgan so‘zlarni xat mazmuniga moslab yozishlari kerak bo‘ladi. Xat mazmuni o‘quvchilar yoshiga mos, o‘tilayotgan fan mavzusidan kelib chiqib tanlanishi mumkin.

“Sirli quti” o‘yini. O‘quvchilar qaysi so‘zning ma‘nosini tushunishga qiynalsalar, shu so‘zni yozib qutiga tashlaydilar. Hafta oxiridagi darsda shu so‘zlar ma‘nosi, imlosi, izohi ustida ishlanadi. Shunday qilib o‘quvchilar bilan birgalikda mulqot orqali ularning bilimlari yanada mustahkamlanadi.

XULOSA

Dars jarayonida matndagi biror soʻzning maʼnosini tushunmaslik shu darsdan koʻzda tutilgan maqsadlarning toʻlaqonli amalga oshishiga toʻsiq boʻladi. Maʼnosi tushunarsiz soʻz matn uchun muhim ahamiyatga ega boʻlsa, uning mazmunini toʻla tushunmaslik, bu bilan bogʻliq holda asar gʻoyasini tushunmaslikka olib keladi yoki oʻqish darsining oʻquvchilarni soʻz boyligini oshirish maqsadi amalga oshmaydi. Shu sababda oʻzbek tili darslari davomida izohtalab soʻzlar maʼnosini oʻrganishda alohida tayyorgarlik ishlarini olib borish oʻquvchilar uchun koʻplab qulayliklar yaratadi. Oʻquvchilarning soʻz boyligi ortadi, muayyan soʻzning imlosi bilan tanishadilar, soʻzlarni maʼnodosh, ziddiga koʻra izohlay oladilar va shu bilan bir qatorda ularning talaffuz imkoniyati kengayadi. Bundan koʻrinib turibdiki, lugʻatlar bilan ishini dars jarayonida toʻgʻri shakllantirish va ularni darsda qoʻllash katta samara beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR ROʻYXATI: (REFERENCES)

1. Axtamov A. Ona tili (Oʻzbek tili)ni oʻqitishda zamonaviy taʼlim metodlaridan foydalanish // Scientific progress.2021. 3-son.
2. Matchonov S. Boshlangʻich sinf oʻqish darslarini pedagogik texnologiyalar asosida tashkil etish. –T.: “Yangiyoʻl polygraph service”, 2008
3. Tursunova D.T. Rus tilini chet tili sifatida oʻqitishda ogʻzaki va yozma nutqning til va nutq aspektlari. <https://researchgate.net/publication/357866707>. 6-bet
4. “Oʻzbek tili fanidan lugʻatlar ustida ishlash orqali talabalarning soʻz boyligini oshirish” metodik koʻrsatmasi.- Toshkent, 2005
5. Yoʻldoshev A. Oʻzbek tilini oʻqitish(Taʼlim rus tilida olib boriladigan maktablarda).Toshkent-2015, 3-bet
6. Shayxislamov N. Ona tili darslarini oʻqitishda interfaol usullardan foydalanish. The 21st Century skills for Professional Activity, (4), 221-222